

شروط ضمن عقد در اسناد تجاری

محمد حسین دهقان

قاضی دادگستری

مدرس دانشگاه

انتشارات فکرسازان

سرشناسه	: دهقان، محمدحسین، ۱۳۷۲-
عنوان و نام پدیدآور	: شروط ضمن عقد در اسناد تجاری / نویسنده محمدحسین دهقان.
مشخصات نشر	: تهران : فکرسازان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۶۰-۹۱-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شروط (حقوق) — ایران
موضوع	: Conditions (Law) -- Iran
موضوع	: شروط (حقوق)
موضوع	: Conditions (Law)
موضوع	: بازرگانی، اسناد — ایران
موضوع	: Commercial documents -- Iran
رده بندی کنگره	: KML ۵
رده بندی دیویی	: ۳۴۰/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۲۱۰۰

شروط ضمن عقد در اسناد تجاری

محمدحسین دهقان

نویسنده: محمدحسین دهقان

تعداد صفحه: ۱۶۱

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۸

قطع: وزیری

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۶۰-۹۱-۴

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

آدرس انتشارات: تهران - خیابان انقلاب - خیابان وحید نظری (قبل از تقاطع فخررازی) - کوچه قدیری - پ ۲۲ واحد ۴.

تلفن: ۶۶۹۶۰۷۶۰ - ۶۶۴۸۹۲۹۶

فروش آنلاین: www.fekrsazan.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
فصل اول : مفاهیم و مبانی نظری	۱۷
۱-۱- مفاهیم تحقیق	۱۹
۱-۱-۱- شروط ضمن عقد	۱۹
۱-۱-۱-۱- در حقوق ملکی	۲۰
۱-۱-۱-۲- حقوق تجارت	۲۱
۱-۱-۲- اسناد تجاری	۲۴
۱-۱-۲-۱- اسناد تجاری در معنای عام	۲۵
۱-۱-۲-۲- اسناد تجاری در معنای خاص	۲۷
۱-۱-۳- انواع شروط ضمن عقد	۲۸
۱-۱-۳-۱- شرط فعل	۲۹
۱-۱-۳-۲- شرط نتیجه	۳۰
۱-۱-۳-۳- شرط صفت	۳۲
۱-۲- مبانی تحقیق	۳۳
۱-۲-۱- اصول حاکم بر شروط ضمن عقد	۳۳
۱-۲-۱-۱- شرایط صحت	۳۴
۱-۲-۱-۲- آثار شروط ضمن عقد	۳۶
۱-۲-۲- اصول حاکم بر اسناد تجاری	۳۹
۱-۲-۲-۱- اصول پایه	۳۹
۱-۲-۲-۲- اصول گردشی	۴۲
فصل دوم : انواع شروط ضمنی اسناد تجاری و آثار آن	۴۵
۲-۱- شرط فعل	۴۷
۲-۱-۱- شرط موعد اخذ قبولی	۴۸
۲-۱-۱-۱- مواعد قانونی برای اخذ قبولی	۴۹
۲-۱-۱-۲- امکان درج شرط برخلاف حکم قانون	۵۰

- ۵۱..... ۳-۱-۱-۲- اثر تخلف از شرط
- ۵۳..... ۲-۱-۲- شرط مربوط به تعهد براتی
- ۵۴..... ۲-۱-۲-۱- تعهد پرداخت وجه
- ۵۵..... ۲-۱-۲-۲- پرداخت مشروط
- ۶۰..... ۳-۱-۲-۲- قبول مشروط
- ۶۳..... ۴-۱-۲-۲- اثر تخلف از شرط
- ۶۴..... ۲-۲- شرط نتیجه
- ۶۵..... ۱-۲- شرط تحدید مسئولیت صادرکننده
- ۶۶..... ۱-۲-۲- مسئول صادرکننده
- ۶۹..... ۲-۲-۱-۲- محدوده‌کننده مسئولیت صادرکننده برات
- ۷۱..... ۳-۲-۱-۲- محدود کننده مسئولیت صادرکننده سفته
- ۷۳..... ۴-۲-۱-۲- شرط محدود کننده مسئولیت صادرکننده چک
- ۷۸..... ۵-۲-۱-۲- اثر شروط محدود کننده مسئولیت صادرکننده
- ۸۰..... ۲-۲-۲- شرط تحدید مسئولیت ظاهر رئیس
- ۸۱..... ۱-۲-۲-۲- مسئولیت ظهنویس
- ۸۳..... ۲-۲-۲-۲- شرط محدودکننده مسئولیت ظهنویس
- ۸۹..... ۳-۲-۲-۲- اثر شروط محدودکننده مسئولیت ظهنویس
- ۹۳..... فصل سوم: اعتبار درج شرط در ضمن اسناد تجاری**
- ۹۵..... ۱-۳- امکان درج شرط در ضمن اسناد تجاری
- ۹۶..... ۱-۱-۳- اصل آزادی قراردادی
- ۹۷..... ۱-۱-۱-۳- آزادی قراردادی در اندراج شرط در ضمن اسناد تجاری
- ۱۰۰..... ۲-۱-۱-۳- آزادی قراردادی و دامنه شرط ضمن اسناد تجاری
- ۱۰۷..... ۳-۱-۱-۳- موضع قانون تجارت
- ۱۱۲..... ۲-۱-۳- نقش اصول اسناد تجاری
- ۱۱۴..... ۱-۲-۳- اصول پایه و گردشی
- ۱۱۵..... ۲-۱-۲-۳- کارکرد و هدف اصول حاکم بر اسناد تجاری
- ۱۱۸..... ۳-۱-۲-۳- مودای اصول اسناد تجاری در جواز شرط ضمن عقد
- ۱۲۱..... ۲-۳- عدم امکان درج شرط

۱۲۲	۳-۲-۱- محدودیت ناشی از تفسیر اصول اسناد تجاری.....
۱۲۳	۳-۲-۱-۱- اصول پایه.....
۱۲۶	۳-۲-۱-۲- اصول گردشی.....
۱۳۰	۳-۲-۲- محدودیت ناشی از ماهیت اسناد تجاری.....
۱۳۰	۳-۲-۲-۱- جایگزینی پول.....
۱۳۴	۳-۲-۲-۲- تئوری محل.....
۱۴۱	فصل چهارم، نتایج حاصله و مباحث پیشنهادی.....
۱۴۳	۴-۱- نتایج حاصله.....
۱۵۲	۴-۲- مباحث پیشنهادی.....
۱۵۵	منابع و مأخذ.....

مقدمه

قانونگذار در قانون تجارت و سایر مقررات تجاری، حکم صریحی در مورد جواز یا عدم جواز و حکم وضعی در مورد شرط در اسناد تجاری مقرر نکرده است. یکی از اوصاف اسناد تجاری، وصف تنجیزی آنهاست بدین معنای تعهد ناشی از اسناد تجاری کیفیات و ویژگی های خاص خود را دارد و نباید با قید و شرط یا تعلیق همراه باشد. این وصف برای سهولت در انتقال اسناد برقرار شده است و موجب می شود این اسناد وصف پول را پیدا کرده و قابل نقل و انتقال باشند.

در استخراج حکمی درباره وضعیت کد شروط ضمن عقد در اسناد تجاری، صاحب نظران همواره یک رویکرد مضیق اتخاذ کرده اند بدین معنا که با اسناد به یکی از مبانی این اسناد یا با تحلیل یکی از شروط ضمن عقد، حکم کلی برای همه شروط بدست داد اند. برای مثال با استناد به اینکه این اسناد جایگزین پول هستند و درج شرط، سالب این وصف است همه شروط را باطل اعلام کرده اند در حالیکه در خود قانون، برخی از شروط مجاز اعلام شده اند بنابراین استناد به این استدلال به تنهایی نمی تواند حکم کلی ایجاد کند. در موارد دیگر هم همواره یکی از شروط مورد بررسی قرار گرفته است و در همین حیطه هم، معمولاً به منظومه حقوق اسناد تجاری و شروط ضمن عقد به عنوان یکدیگر توجه نشده است.

طرفین یک عقد می توانند هر نوع شرط مشروعی را ضمن عقد خود قید کنند طبق قانون مدنی، شروط ضمن عقد بر سه نوع است که هر یک از آنها، آثار خاص خود را به همراه دارد. در صورتیکه شروط ضمن عقد، صحیح باشند، برای مشروط له، ایجاد حق و برای مشروط علیه، ایجاد تکلیف می کنند. شروط ضمن عقد در حقوق ایران، می توانند راجع به هر موضوعی باشند و دامنه آنها محدود به

موضوع عقد نیست. اعمال حقوقی مربوط به اسناد تجاری، اعم از صدور و انتقال و ضمانت، هر کدام، یک عقد محسوب می شوند که طبیعتاً، امکان درج شرط، ضمن این عقود منتفی نیست.

اسناد تجاری را در دو مفهوم به کار می برند؛ اسناد تجاری در مفهوم عام و اسناد تجاری در مفهوم خاص. اسناد تجاری در مفهوم عام به کلیه اسنادی گفته می شود که میان تجار و در روابط تجاری مورد استفاده قرار می گیرند. اسناد تجاری در معنی خاص اسنادی هستند که قابل معامله بوده و معرف طلبی با سررسید کوتاه مدت به نفع دارنده آن می باشند. این اسناد جایگزین پول هستند. بحث شروط ضمن عقد در اسناد تجاری در مفهوم عام از پیچیدگی چندانی برخوردار نیست. علت این امر در این است که این اسناد، در ماهیت خود، همانند یک عقد عادی تلقی می شوند و اهمیت آنها، فراتر از اهمیت سایر عقود منعقد بین اشخاص نیست اما اسناد تجاری در مفهوم خاص، به سبب خاستگاه آنها یعنی ایفای نقش به عنوان جایگزین پول، از اهمیت بیشتری برخوردارند. این اهمیت، باعث شکل گیری مجموعه اصولی شده است که بر این اسناد حاکم است.

با عنایت به آنچه که بیان شد، ابهامات زیادی در مسئله شروط ضمن عقد در اسناد تجاری ایجاد می گردد که بررسی جزئی موضوع را ضروری می نماید. از جمله؛ ۱- آیا قید به اینکه عملیاتی که در مورد اسناد تجاری صورت میگیرد، عموماً در زمره عقود قرار دارند، آیا قید می شود بر شروط ضمن عقد مندرج در قانون مدنی، قابل اعمال بر شروط ضمن عملیات براتی هم می باشد یا خیر؟ ۲- آیا اصولاً درج شرطی ضمن عملیات براتی، از مصادیق شروط صحیح تلقی می شود یا نه؟ یا مقتضای عملیات براتی در تضاد است؟ ۳- در صورتیکه یکی از شروط سه گانه صفت، فعل و نتیجه در سند تجاری قید شده باشد، دامنه اجرایی آن در چه حدی است؟ ۴- با توجه به اینکه بعد از انتقال سند تجاری از دارنده اصلی به شخص ثالث، اصول گردشی بر اسناد تجاری حکومت می کنند، آیا درج شرطی که مربوط به مسائلی غیر از سند تجاری باشد، در سند تجاری ممکن است یا خیر؟ ۵- با توجه به اصل استقلال امضاها در اسناد تجاری، شروطی که توسط دارندگان سابق، در سند قید شده است چه اثری بر

حقوق و تکالیف دارنده یا دارندگان بعدی دارد؟ ۶- آیا اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات، شامل شروط مندرج در سند هم می گردد یا خیر؟

صاحب نظران و محققین حقوق، تاکنون، موضوع این تحقیق را مورد مذاقه قرار نداده اند. آنچه که در لسان حقوقی کشورمان جاری است این است که زمانی که سخن از شروط ضمن عقد اسناد تجاری مطرح می شود اولین موضوعی که به ذهن اصحاب حقوق متبادر می گردد، بحث چک است و اینکه طبق قانون عدم چک، مشروط بودن آن باعث سلب وصف کیفری می شود و دیگر آنکه، بانک محال علیه، الزامی به توجه به این امر ندارد. در قانون تجارت هم، آنچه که درباره این شروط مقرر شده است تنها به بحث قبولی مشروط در اسناد و شرط مربوط به مدت تعهد ظهرنویس ها است که جملگی مربوط به تعهدات براتی هستند. نه محققان حقوق و نه قوانین تجارت و صدور چک، به مسئله جایگاه شروط ضمن عقد در اسناد تجاری نپرداخته اند؛ سرالتم از این قبیل که آیا اصولا درج شرط در یک سند تجاری تنها می تواند مربوط به تعهدات براتی باشد یا نه؟ هم مانند هر عقد دیگری، تعهدات مشروع دیگری را نیز میتوان ضمن عقود مربوط به اسناد تجاری قید کرد؟ یا اینکه، شرطی که در یک سند تجاری درج می گردد در حالتیکه مربوط به تعهد براتی باشد چه تفاوتی با شرطی دارد که به تعهد براتی مربوط نیست؟ و در هر حالت از حالات مذکور، آثار چنین شرونی چیست و چه اثری در حقوق و تکالیف دارندگان متاخر سند دارد؟

در این تحقیق در پی پاسخ به چند سوال اصلی و فرعی تلاش شده است.

سوال اصلی

قواعد عمومی قانون مدنی درباره شروط ضمن عقد، تا چه اندازه در عملیات اسناد تجاری مانند صدور و انتقال و ضمانت نیز جریان دارند؟

سوالات فرعی

- درج شروط مربوط به موضوعاتی غیر از عملیات براتی ضمن عملیات اسناد تجاری اعم از صدور و انتقال و ضمانت با چه وضعیتی مواجهه است؟
- شروط مندرج در سند تجاری قابلیت ایجاد حق و تکلیف برای ایادی متعاقب را دارند یا خیر؟ و هدف از تحقیق اینگونه ترسیم گردیده است:

هدف اصلی

تدقیق و تجزیه و تحلیل در نظام حقوقی ایران به منظور کشف جایگاه و دامنه اثرگذاری شروطی که ضمن عملیات صدور و انتقال و ضمانت یک سند تجاری قید می گردد.

اهداف فرعی

- ۱- شناخت جایگاه شروط ضمن عقد در اسناد میگرد.
 - ۲- شناخت دامنه و آثار شروط ضمن عقد در اسناد تجاری
 - ۳- کشف امکان یا عدم امکان درج شرط ضمن عقود مربوط به اسناد تجاری
 - ۴- تجزیه و تحلیل اصول حاکم بر اسناد تجاری با رویکرد کتب عارض احتمالی آنها با اصول عام حقوق قراردادهای درباره شروط ضمن عقد
 - ۵- استخراج و تحلیل آثار شروطی که در یک سند تجاری قید می گردند بر دامنه اصلی و ایادی متعاقب او
- روش جمع آوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه ای می باشد که با مراجعه به کتب و مقالات اعم از فارسی و انگلیسی صورت گرفته است. همچنین از نمایه های آنلاین مقالات و کتب فارسی و انگلیسی هم استفاده شده است که این روش هم در زمره روش کتابخانه ای قرار دارد.
- این تحقیق در چهار فصل گردآوری شده است. فصل اول با عنوان مبانی و مفاهیم نظری تحقیق به دو قسمت تقسیم شده است. در قسمت اول به تشریح مفاهیم مورد استفاده در پژوهش حاضر می

پردازیم. در قسمت دوم هم مبانی تحقیق را تحلیل کرده و توضیح خواهیم داد. در فصل دوم با عنوان انواع شروط ضمن عقد در اسناد تجاری و آثار آنها به بررسی و تحلیل انواع شروطی که در قانون تجارت مجاز اعلام شده اند می پردازیم. این فصل بنا به تقسیم بندی این شروط، به دو قسمت تقسیم شده است. در قسمت اول از شرط فعل بحث خواهد شد و قسمت دوم به شروط نتیجه اختصاص دارد. فصل سوم با عنوان، تبار درج شرط در ضمن اسناد تجاری به برآورد استدلالات موافق و مخالف درج شرط در اسناد تجاری می پردازیم. فصل آخر نیز به نتیجه گیری و پیشنهادها اختصاص دارد.